

Iz povedanega morda še ni dovolj razvidno, da je roman vendarle tudi zelo berljiv. Tako da se lahko (kljub vsemu) še enkrat spomnimo intenzivnega doživljanja v otroštvu. Za vedno izgubljenih globokih vtisov, ki si jih čez leta, ko gledamo ista drevesa in travnike, enaka poletja in jeseni, ne znamo več razložiti. Ko ostaja le še nejasen občutek opeharjenosti. Ob prizorih, ki so in niso isti. Ko je "vse skupaj blizu in hkrati oddaljeno, kot da prihaja iz sveta, ki ni več moj."

Uroš Zupan: *Nafta*. Cankarjeva založba 2002.

Uroš Zupan je razvadil svoje bralce: vsak izid njegove knjige je dogodek. Na svetlo prihajajo tenke in pod kratkimi naslovi, kar je v čudnem, vznemirljivem nasprotju z vsebino. Ponavadi mora zadoščati ena sama beseda. Kot bi kapljale. Ampak to je voda, ki ustvarja kraško podzemlje. *Sutre. Reka. Odpiranje delte. Nasledstvo*. In zdaj še *Nafta*. Vmes je kar tako odminulo tisočletje. In to kot da ni slučaj.

Obsedenost s časovnimi razmejitvami je eden od lajtmotivov te poezije, vendar si kaže najprej ogledati pesniški topos, ki omogoča prepoznavne impulze. V fantastičnem akordu, kjer se stvari dogajajo obenem blizu in daleč, gospodari svoboda širokih, nedefiniranih idej, občutek konkretne osebnosti, pesniške prezenice, ki stoji za njimi, pa je enako močan. Pesem se zgodi v interakciji. Oblikotvorna energija ponuja metafore potovanja, fizičnega ali notranjega. Izhodišče najdemo največkrat v konkretni pokrajini, najraje mediteranski, z nekaj muje tudi srednjeevropski: lahko je bažen v kraju pesnikovega otroštva, včasih pa seže tudi do New Yorka. Prostor se vzpostavlja skozi elemente, pri Zupanu gre predvsem za vodo in zrak. Od tod morda tudi dojemljivost za svetlobo in vonjave, za vse, kar je gibko, lahko spremenljivo. "Svet, sestavljen iz luči in senc", postaja vse bolj mentalen, čutne kvalitete se sproti prevajajo v intuitivne. "Resničnost postaja nevidna", velja pa tudi obratno: nevidno postaja resnično. "Preteklost, spomin in sanje so naša / plovila. Zgodba, po kateri hodimo, / je hiša, skozi katero piha veter in / teče voda." Odriv v svetovja je včasih bliskovito fizičen (skok v bazen), kdaj drugič gre za postopno, zelo nežno zastiranje, počasen zdrs v spanec. V vsakem primeru pa dobimo "preteklost, spomin in sanje" projecirane na neskončno ozadje. "Podvodna kinoteka" prinaša geste, obraze in prizore, ki se zdijo za vedno izgubljeni. Univerzalni spomin, ki ga zaslutimo, je znotraj te poetike več kot spekulacija: pesniško potenco oskrbuje tako s podobami kot z gorivom. Lahko je "voda, ki vrti nemi film na plavem premazu / in spreminja jamske slikarije v vijugaste poteze abstrakcije." Nekje drugje pa so to "pontonski mostovi čez morja ločenih / trenutkov, predanih pozabi." Na mnogih mestih se razpre široka scenerija, pripravljena na "prihod mnogih ljudi, / ki so se nekoč smejali / in se smejejo še zdaj, / čeprav vsi mislimo, / da so brez ust, ker nimajo kože." Oživljena preteklost ne daje občutka, da je odvisna od pripovedi, ki jih je slišal v otroštvu, ali od kasnejše izobrazbe, čeprav izvore raje poudarja, kot prikriva. Pri tem niti ni najpomembnejše, če so sekvence

pozabljene ali zgolj izsanjane, lahko so tudi nedosegljive ali sploh neobstoječe; njegov fantomski svet je dovolj prostoren za vse, dovolj velikodušen. V tej prosojni zakladnici ima vse enako težo: spomin na prednike, genius loci, literarni navedki.

Palimpsestno prosevajoči svetovi nosijo v sebi sledove velikopotezne gestualnosti, nadindividualne sile. Dogajanja, ki se slutijo v ozadju, poezijo oskrbujejo z epsko noto, ki pa je dovolj diskretna, saj v končni fazi vendarle prevlada pesnik, njegov način dojemanja in spraševanja. Pa le. Kretnje, ki jih je izsanjal, so široke, čeprav brezšumne. Na trenutke lahko celo zaslutimo konsistentno življenje prizorov, ki le zaradi nekakšne muhave nekomunikativnosti (ali višje usodnosti?) ostajajo fragmentarni. Stara mati še naprej šiva, tako kot je šivala vseh svojih osemnosedeset let, starši še vedno sedijo na verandi, medtem ko "Gagarinov duh kroži po orbiti" in se v globinah veselja še vedno rojevajo zvezde in osončja. Tako kot je na impresionističnih slikah že sto let isti sončen dan. Vse ugledano se giba v samozadostnosti, ki mu ne more dati kaj več od fragmentov, vendar je pesniška relevantna iz tega znala napraviti prednost. "Forma je prepočasna, moji možgani prehitri".

"Tudi tu je odplačevanje zamudnih obresti preteklosti nujnost", pravi Uroš Zupan, gospodar svetovij. In kako se giba po svojem kraljestvu? Obračanje navznoter je zrcalna slika obračanja navzven. Njegove strategije odražajo težavna "pogajanja z resničnostjo" in pomisleki te vrste so prepogosti, da bi jih bilo mogoče spregledati, še posebej v področju somraka, kjer ni prav nobena stvar več samoumevna. Na najboljši možen način o njem vemo vse manj. Nič laže ni njemu samemu, ki se, kot pravi, niti ne razume več kaj dosti s svojim prejšnjim sabo.

Intimnost je trasirana z avtocesto v preteklost in tako so tudi otroški spomini zaznamovani s patino mitičnega brezčasa. Časovno bližji vtisi so neprimerno bolj neposredni, vsaj tisti o ženskah. Saj drugače verjetno niti ne gre. *Naomi, Linda, Tatjana, Cindy* so, kolikor mi je znano, imena najbolj razvpitih manekenk, take in njim podobne pa že znajo pomesti z njim in njemu podobnimi, in to MASOVNO, kot sam priznava z velikimi črkami. Po njih je sicer naslovil eno od pesmi, vendar je prisotnost Nataše na dolgi rok mnogo bolj pomenljiva, odločilna. Čeprav je ljubezen po moško redkobesedna in obstaja bolj v dejanjih kot v besedah. "Z ljubeznijo / je isto kot s katastrofo. Prerašča govor. Ostaja / nam le brbljanje in odkašljevanje, ko se znajdemo v / primežu njene moči." V trenutkih očaranosti mora namesto njega včasih spregovoriti scenografija: "v tem mestu si višja in bolj sloka" ... *Dubrovnik enkrat v prejšnjem stoletju* so naslovljeni verzi, ki uokvirajo korake ljubljene osebe – in tako se lahko vrnemo k pesnikovi fasciniranosti nad obletnicami in prelomnicami, nad mero časa. To vprašanje se namreč ves čas vsiljuje, tudi takrat, ko se zdi, da smo ga zalotili v popolni zasebnosti.

"Vsak trenutek je Terra Incognita", pravi pesnik, ki se še vedno čudi trasiranju zmuzljive danosti. Praktična pamet, ki je uzakonila delitve na leta in stoletja po drugi strani (nevede?) implicira tudi zlovesčnost števil v "binarnem sistemu rojevanja in umiranja". Pri tem niti ni pomembno, če so "znamenja

božje numerologije" berljiva; globoko pod kožo vseskozi uveljavljajo svoj odločilni vpliv. Uroš Zupan se jim čudi na isti način, kot se čudi vsem človeškim provizorijem. Merjenje časa je eden od njih. Pesniku njegovega kova predstavlja dragoceno referenco: kot civilizacijska dediščina premore povezovalno vlogo. Uveljavljati jo je mogoče tudi na osebni nivoju, v zaklinjanju morda za vedno izgubljene bližine: "Tri bo naša / sveta ura. V njenem preseku se bomo srečevali, / krhali žalost in ostrili veselje." Časovnost, za razliko od prostora hudo problematično danost, malikuje do te mere, da jo slednjič ukine. "Kajti smrti pravzaprav ni, / je le vabilo v neke druge kraje, da bi se ločili / in zopet našli, da bi izmenjali vtise iz naše / odsotnosti." (*Resničnost postaja nevidna*). Spraševanju pa še ni konca: "Mnogo sem bral in razmišljal, / a ne vem, odkod smo prišli in zakaj ravno mi, / s temi kretnjami in obrazi, s to blagostjo v / glasovih in jezo zaradi malenkosti. Mogoče / smo vsak zase potovali iz različnih smeri, / da se bomo na koncu srečali. Mogoče smo bili / vsak zase poslani, da odslužimo svoj čas". Medtem pa je na nivoju zunanjega dogajanja tako ali tako mogoče zaznavati le nenehno minevanje dobrega in slabega: "Razpadle so države in prihajali zavojevalci. / Korakale so vojske. Menjale so se straže."

Na drugi strani zapletene mentalne procesualnosti se dogaja vsem dobro poznana vsakdanost, s kuhanjem, obedovanjem, gledanjem televizije, spanjem, pa seveda branjem in pisanjem. *Preveč resnosti*, Uroš, si prigovarja, medtem ko dnevi minevajo. Vse pogostejša obračunavanja s samim sabo (pa ne, da jih je zakrivil EMŠO?), prinašajo razmisleke o pesniškem poslanstvu (*Nasveti za uspešno literarno kariero*), nekaj pikrih na račun kritiškega žargona (*Nafta*), pa tudi bližino, ki ne potrebuje velikih izjav (*Vodoravno sonce*).

Naj za konec tvegam še opazko o pesniku, ki ga osebno sicer ne poznam, ga pa že več kot deset let prebiram. Ščasoma je namreč vse bolj očitno, da je v metafiziki karseda domač, v začudenje pa ga spravljajo najbolj enostavna dejstva – da je, kot pravi, "visok 188 cm, težak 78 kg in star 37 let", da se menda v resnici piše Zupan; vsaj na tablici, ki naj bi bila "največja na Fužinah", je tako zapisano.

Vinko Möderndorfer: *Predmestje*. Cankarjeva založba 2002.

Vinko Möderndorfer prav gotovo ni zaslovel zaradi posebne izbirčnosti, prav nasprotno. Po svoje zgodbe nikoli ni hodil prav daleč, pa tudi v greznico se mu ni bilo težko spustiti, če je ravno kazalo tako. Povečini pa je brez banalnosti in prostaštva patentiral literaturo, ki jo dobiš, če pustiš "gostilniškim pofukljem", da spregovorijo, predvsem pa delajo po svoje. Iz vsega tega je znal izlužiti več kot kdor koli drug; njegovo mojstrstvo se je izoblikovalo v odtenkih sivine, v dimenzijah, izvabljenih iz praznine.

Najnovejši roman pa bi v takem kontekstu prav lahko izzvenel kot le še ena variacija na temo luzerjev in raznoraznih bednikov, z mučnim repertorijem